

Voor de stallen kan ik mijn auto kwijt. Ernaast, in een halfopen schuur, draaien twee ventilatoren. De schapen bevinden zich in deze ruimte. Niet om ze te beschermen tegen wolven, maar in een wanhopige poging de knutten weg te blazen die het blauwtongvirus verspreiden. Ik word gewezen op de lammeren die desondanks besmet zijn. De glans is van hun vacht verdwenen, ze zijn te klein gebleven; hun ogen tranen en een enkeling heeft het schuim op de lippen.

Nog geen jaar geleden sloeg wolvin GW3694f hier toe. Ze doodde acht schapen. De volgende nacht kwam ze terug en vergreep zich aan nog eens een aantal dieren. Er zijn veel mensen hier die erover kunnen meepraten. Tussen december 2023 en april 2024 doodde deze ene wolvin tientallen schapen op de noordelijke Veluwe en bereikten de spanningen rondom de recentelijk teruggekeerde predator een kookpunt.

Ik zag het met lede ogen aan. Deze omgeving is me dierbaar. Ik ben er opgegroeid en heb me er na een studie filosofie in Nijmegen opnieuw gevestigd. Hier kijk ik vogels, breng ik nachtvinders in kaart, zoek ik naar bosparemoervlinder, vliegend hert, beekoeverlibel. De variatie aan landschappen zorgt voor een grote biodiversiteit op een kleine oppervlakte. Dat ook wolven zich hier gevestigd hebben maakt die lokale natuur, en de beleving ervan, in mijn optiek nog rijker. Op een zomermorgen was ik in alle vroegte getuige van twee jagende wolven op een uitgestrekt heideveld. Niet veel later stond ik in agrarisch gebied te kijken naar een Europese flamingo, foeragerend in het Veluwemeer. Het bestaat allemaal naast elkaar.

Zonder slag of stoot gaat dat niet. Dit voorjaar bleek er een petitie rond te gaan. Mensen die hun buik vol hadden van de wolf, konden hun naam erop vermelden. Op deze wijze hoopte men druk uit te oefenen op de (lokale) politiek om wolven te kunnen bejagen. Om me heen hoorde ik ‘Allemaal doodschieten!’ en ‘Ik rem niet als ik ze voor de auto heb.’ Wat een volk, dacht ik regelmatig bij mezelf. Ik deel hier de grond met kortzichtige mensen die alleen oog hebben voor menselijke belangen.

Hartelijk word ik ontvangen in het tuinhuis dat zicht biedt op de ventilatoren en de daaronder rustende schapen. ’s Morgens vroeg, vertellen ze, ging de telefoon met de mededeling dat één van

hun schapen verderop, buiten de wei, rondliep. Fietsend door het donker vonden ze het schaap inderdaad terug. Op de terugweg bleken echter veel meer schapen buiten de wei te staan. Acht waren er al dood, één – in de hals gebeten maar nog levend – lieten ze inslapen. De volgende nacht herhaalde zich de tragedie. Ondanks het verlies is er bij hen van haat geen sprake. Een wolf is een moordmachine, zeker, maar dat kun je hem niet aanrekenen.

Ik ben hier om mijn neiging tot polarisatie te bevechten. Steeds harder begon ik namelijk te oordelen over sommige van mijn streekgenoten. Zo wil ik niet zijn. Mijn rolmodel is de schoonmoeder uit Iris Murdoch's essay *Het idee van volmaaktheid* (oorspronkelijk gepubliceerd in 1964). Ze heeft geen hoge pet op van haar schoondochter, ziet haar als ongepolijst, onbeleefd, vermoeiend en kinderachtig. Ze meent dat haar zoon beneden zijn stand is getrouwd. Maar nu komt het: ze begint zich te beseffen dat ze hardvochtig en bekrompen is en roept zichzelf daarom tot de orde. 'Ik ben ouderwets en snobistisch en jaloers.' Misschien, denkt ze, zie ik de vrouw van mijn zoon helemaal niet zoals ze daadwerkelijk is. Laat me nog eens kijken.

Dit is mijn poging om nog eens te kijken: de afgelopen maanden bezocht ik lokale jagers en veehouders die aarzelingen hebben bij de terugkeer van de wolf en heb ik geprobeerd de verhalen en zorgen achter de standpunten 'naar boven te luisteren', zoals polarisatie-expert Bart Brandsma dat zo mooi omschrijft. In de geest van Murdoch's moraalfilosofie was het een poging rechtvaardige en liefdevolle aandacht voor een ander op te brengen: zo te kijken en te luisteren dat de andere mens naar voren kan komen en mijn verstarde ideeën over wie hij of zij is, kan doorbreken.

Dat klinkt prachtig, maar eenvoudig is het niet. Een paar uur voorafgaand aan mijn eerste ontmoeting, kijk ik een tijdje op 'Geen wolf', een Facebook-pagina met meer dan 50.000 leden.¹ De beelden van het gedode en het amper nog levende vee zijn aangrijpend. Uit de commentaren spreekt evenwel zoveel haat – jegens de wolf en jegens de mensen die, zoals ikzelf, enthousiast zijn over zijn terugkeer – dat mijn eigen frustratie onmiddellijk weer oplaait. Na een moment van reflectie zinkt de moed me in de schoenen: zo gaat het dus – zo snel verwijderen we ons van elkaar en zo gemakkelijk ga ik daarin mee. Niet voor niets spreekt Murdoch over aandacht als een 'oneindige taak'. (IP 42)

¹ Eind oktober is de groep door Facebook gesloten, maar maakte kort daarna een doorstart onder de naam 'wolvencenter Geen Wolf'.

De kreten in de wandelgangen en de woede op sociale media hebben me voorbereid op hardheid, meedogenloosheid misschien wel. Verrast ben ik daarom dat niet alleen in het tuinhuis, maar aan elke tafel waaraan ik mocht aanschuiven hetzelfde te horen is: er is in principe plek voor wolven in ons land. Nederland is weliswaar klein, maar de Veluwe is uitgestrekt en herbergt – vooralsnog – voldoende wilde prooidieren. De vraag is dus niet: hoe komen we van de wolf af? ‘Wolven hebben zich hier nu eenmaal gevestigd’, krijg ik steeds te horen. ‘Je komt er, zelfs als je het echt zou willen, niet meer van af.’ De werkelijke vraag is daarom: hoe kunnen we met het dier leren samenleven?

Daar zit ik dan, mijn verwachtingen doorkruist. Er blijkt bij al deze mensen meer ruimte en nuance te zijn dan ik had gedacht.

‘Bij dat samenleven’, gaan de gesprekken eensgezind verder, ‘hoort ook de mogelijkheid tot afschot.’ ‘Wolven die zich, zoals GW3694f, herhaaldelijk vergrijpen aan vee dat beschermd staat, moeten kunnen worden gedood.’

Wacht even, denk ik bij mezelf. De strikt beschermde status van de wolf staat het bejagen ervan momenteel in de weg. Zou het een goed idee zijn om die status af te zwakken? Ik ben, denk ik, niet pertinent tegen de jacht. Maar misschien zijn er andere, minder ingrijpende manieren te bedenken om met ‘probleemwolven’ om te gaan? Is jacht eigenlijk wel een zinvol middel? Is het niet heel erg moeilijk te bepalen of je de juiste wolf voor je hebt? (Eén van de jagers laat me weten dat je als jager alleen de trekker behoort over te halen wanneer je zeker weet het juiste dier voor je te hebben.) En: neemt een andere wolf niet gewoon de ruimte in die wordt achtergelaten door zijn geschoten soortgenoot?

Dan realiseer ik me dat ik hier, nu, vertrokken ben op wat één van mij docenten ooit beschreef als een *journey of self-discovery*. Ik ben in mezelf afgedaald om na te gaan wat ik denk en vind. Murdoch schrijft dat het buitengewoon moeilijk is ‘om de aandacht gericht te houden op de werkelijke situatie, en te voorkomen dat je heimelijk terugkeert naar het zelf’. (SG 120) Dat blijkt. Ik moet uit dit innerlijke gesprek stappen en terugkeren naar de persoon tegenover me. Laat me nog eens kijken.

Ik zit hier met een jonge jager. De nazomeravond waarop we elkaar spreken, valt precies tussen de reeënbronst en de edelhertenbronst in – belevenissen in de Nederlandse natuur waar we beiden van genieten. Enthousiast heeft ze ingestemd met de uitnodiging, want ook zij maakt zich zorgen over de polarisatie rondom dit thema. Zoals de anderen is ook zij voor de mogelijkheid om wolven in specifieke omstandigheden te kunnen bejagen. Waar, vraag ik haar, zit de zorg? ‘De situatie in Nederland’, is haar antwoord, ‘zal onhoudbaar worden als er niet kan worden ingegrepen.’ Dit is

de zorg van iedereen die ik heb gesproken: het aantal wolven is in korte tijd snel toegenomen, het aantal wolvenaanvallen ook, er hebben zich de afgelopen tijd verschillende incidenten tussen wolven en mensen voorgedaan – en als er niet ingegrepen kan worden, zal dat in de toekomst vaker gaan gebeuren. De veiligheid van het vee, van huisdieren, van mensen, in het bijzonder kinderen (‘ik durf mijn kinderen niet meer in het nabijgelegen bos te laten spelen’, vertrouwt ze me toe, en ze is niet de enige), zal nog meer in het gedrang komen.

Aandachtig zijn suggereert misschien éénrichtingsverkeer. Over de schoonmoeder schrijft Murdoch dat ze slechts ‘observeert’. (IP 29) De ontmoetingen tijdens dit project zijn echter, zoals de meeste ontmoetingen tussen mensen, veelal wederkerig. De vorm is het gesprek, en ook al is de opdracht waaraan ik probeer te gehoorzamen er één van ontzelvekend zien en aandachtig luisteren, de ander reageert op mij en ik word, zo nu en dan, gevraagd te antwoorden.

Onder invloed van de verhalen die ik aan deze tafels te horen krijg, antwoord ik, begrijp ik de zorg steeds beter. Enthousiast over de terugkeer van de wolf ben ik nog altijd, maar de situatie heeft zich in Nederland anders ontwikkeld dan ik voor mogelijk had gehouden. Nu ben ik natuurlijk ook geen ecoloog. Volgens mij had echter vrijwel niemand deze aantallen wolven, en deze aantallen incidenten, kunnen voorzien. Het samenleven met dit dier blijkt uitdagender dan verwacht.

Die erkenning, en de toevoeging dat ook ik meen dat er in principe ruimte zou moeten zijn om in te grijpen (over de methode laat ik me niet uit), doet veel in de ontmoetingen. Het blijkt de basis voor het besef dat er met mij te praten valt. Helend is het een zorg te delen.

De gedeelde zorg van mijn tafelgenoten hangt samen met de overtuiging dat Nederland dichtbevolkt en volgebouwd is. Waar je je ook bevindt, krijg ik regelmatig te horen, zelfs hier op de Veluwe is een weg of fietspad nooit ver weg. Een dier zoals de wolf alle ruimte geven, gaat het betoog verder, is gewoon vragen om problemen; ons land is daar niet op ingericht. ‘In Nederland’, wordt me steeds medegedeeld, ‘hebben we geen natuur meer.’

De eensgezindheid van zojuist komt, in ieder geval in mijn hoofd, onder druk te staan. Ik denk: zijn de complexe relaties tussen snuitkevers, gewone knoopwespen en juweelwespen dan geen natuur? En de wintertaling die langs de rietkraag een wanhopige poging doet aan een slechtvalk te ontsnappen? Dat we in Nederland geen natuur meer hebben – schiet door mijn hoofd – is een opvatting van mensen die geen idee hebben wat natuur is.

Daar is dat innerlijke gesprek weer, waaruit het zo moeilijk ontsnappen is; vooral als we geïrriteerd raken en wrok beginnen te koesteren. Ik erger me, en dat komt omdat ik onwillekeurig

terugdenk aan dit idee verkondigden terwijl ze geen flauw benul hadden van de diversiteit en schoonheid van het niet-menselijke leven om hen heen. Ik moet mezelf, mijn nu voortstuwende gedachtestroom, een halt toeroepen. Opnieuw blijkt hoe moeilijk het is de aandacht vol te houden. Wat mijn tafelgenoten, bij navraag, bedoelen, is dat er in Nederland geen uitgestrekte natuurgebieden zijn waarin wolven mensen volledig uit de weg kunnen gaan – en het is moeilijk het daarmee oneens te zijn.

Het zijn met name de jagers bij wie ik, qua natuurbeleving, juist veel herken. Helemaal onverwacht is dat niet. Eén van de jagers die ik in het kader van dit project spreek, ken ik al mijn hele leven. De eerste klapekster en de eerste raven die ik als kleine jongen zag, werden me geestdriftig door hem aangewezen. Omdat ik geen verrekijker bij me had, kon ik ze observeren door de richtkijker op zijn jachtgeweer. Een echt gesprek over de wolf hebben we tot nu toe niet gevoerd; waarschijnlijk hebben we dat beiden een beetje vermeden. Stevige bezwaren heeft hij en wijst daarbij op de penibele situatie van veehouders en op de principiële onmogelijkheid om zelfs in een situatie zoals die zich voordeed in Den Treek, waar een meisje kortstondig door een wolf werd gepakt, in te kunnen grijpen. Over de wolf zelf, zijn kracht en vindingrijkheid, zijn ongelooflijk sterk ontwikkelde zintuigen, praat hij echter gepassioneerd. De volgende dag horen we dat een wolf zijn huis heeft gepasseerd, terwijl we over het dier spraken.

Een andere jager vertelt me dat ze na zonsondergang regelmatig in de Veluwe bossen loopt. ‘Wanneer ik daar alleen loop, voel ik me heel nederig. Wat stel je als mens eigenlijk voor?’ Uitgelaten vertelt ze over het spel dat ze speelt om onopgemerkt te blijven, op de wind afgestemd, gevoelig voor de geuren van de omgeving. Zo nu en dan komt ze wolven tegen en ze krijgt er geen genoeg van. De magie van een ontmoeting met een wolf heeft voor haar te maken met het besef tegenover een dier te staan dat, ook vanwege zijn intelligentie, ontzag inboezemt.

Het zijn ervaringen die onmiddellijk resoneren. Ook ik ben met enige regelmaat ’s nachts op de Veluwe te vinden. Ik ben er om licht te werpen op de aanwezige soorten nachtvinders. Na zonsondergang wordt de min of meer bekende wereld vreemd en lijkt het leven andere gestalten aan te nemen. De dingen ruiken anders, ik hoor onbekende geluiden. Te midden van dit alles stel ik inderdaad maar weinig voor. Dat hier ook wolven zich ophouden, maakt die ervaring dieper. Ook in dit land zonder ongerepte, uitgestrekte wildernis is het mogelijk natuur te ervaren als ontzagwekkend. Bijzonder vind ik het om te merken dat deze natuurervaring tijdens sommige ontmoetingen tot gedeeld goed wordt.

‘Ook honden die op wolven lijken, vervullen me met afkeer,’ krijg ik van een ander te horen. ‘Ik heb er helemaal niets mee.’ Weer een ander aarzelt even als ik hem vraag naar zijn kijk op de wolf en zegt me dan dat zijn adrenaline onmiddellijk toeneemt. Het lukt hem niet om de wolf los te koppelen van de beelden van zijn doodgebeten schapen. Hij vertelt me in dat kader ook over een foto, gemaakt in Wekerom, van twee kinderen die samen staan te kijken naar hun doodgebeten en opengereten pony. ‘Het snijdt me door de ziel.’

Halverwege het gesprek lopen we naar een weiland naast de boerderij. Hij toont me de wolfwerende rasters die hij er geplaatst heeft. Het blijkt een flinke klus te zijn om die op te bouwen en ervoor te zorgen dat ze, ondanks het oneffen terrein, overal de juiste hoogte hebben. Het is ook niet eenvoudig om de rasters in goede conditie te houden. Hij laat me zien dat je te maken krijgt met spanningsverlies als de vegetatie onder de stroomdraden te hoog wordt. Er moet dus met regelmaat gemaaid worden. En wanneer je je dieren naar een ander perceel verplaatst, moeten de rasters worden afgebroken en op de nieuwe plek worden opgebouwd. Hij hecht er veel waarde aan zijn schapen te beschermen – was al in een vroeg stadium bezig met preventie – maar wil duidelijk maken dat het niet eenvoudig is.

Eenmaal weer binnen, terug aan de keukentafel, vraag ik hem of hij gelooft dat wolven hier op eigen houtje naartoe zijn komen lopen. ‘Nee, die zijn hier uitgezet. Honderd procent.’ Anderen die ik spreek, laten die mogelijkheid nog open: ‘Ik sluit het niet uit’, krijg ik te horen. En: ‘Het komt de anti-jachtlobby in Nederland wel heel goed uit.’ Hier is echter van twijfel geen sprake. Ik vraag hem wat de uitzetters voor ogen hadden toen ze wolven loslieten in ons land. Het antwoord is al even ondubbelzinnig: ‘Ze willen boeren pesten.’

Hoe moet ik hierop reageren? Ik vind het een volkomen ongeloofwaardig verhaal en het zou de perfecte aanleiding kunnen zijn om iemand niet langer serieus te nemen. Een ethiek van aandacht zoals ik die opvat, eist echter het tegenovergestelde: ze vraagt me de polariserende *short-cuts* van mijn gedachten terug te dringen en de andere mens te blijven zien. Voor sommigen is dit ongetwijfeld het bewijs dat zo’n ethiek onwenselijk is. Een pleidooi voor liefdevolle aandacht, zullen ze betogen, smoort de mogelijkheid van kritiek. Ik denk niet dat dat klopt. Het gaat erom, ondanks de kritiek, ontvankelijk te blijven voor dat wat *achter* het onwelgevallige standpunt ligt – een ervaring, een verhaal, een zorg. Aandachtig zijn is: open blijven staan voor de mogelijkheid dat je iets met de mens tegenover je deelt, of dat de ander je iets toevertrouwt wat je, ondanks alles, kunt meevoelen. Er zijn ongetwijfeld grenzen, maar die zijn hier nog niet bereikt.

De vraag die ik mezelf daarom dwing voor ogen te houden, is: wat gaat hierachter schuil? Het verhaal dat ik in deze keuken, en elders, te horen krijg, is dat het voor veehouders steeds moeilijker is om hun werk te doen. Naast de mestperikelen, de stikstofcrisis en andere uitdagingen waarvoor ze staan, moeten ze nu ook rekening houden met de mogelijkheid dat hun vee door wolven wordt aangevallen – een roofdier wiens aanwezigheid in Nederland geen strobreed in de weg wordt gelegd, behalve dan door de zelf opgetuigde en zorgvuldig onderhouden rasters.

De kloof tussen stad en platteland waarover het zo vaak gaat, wordt hier buitengewoon tastbaar. ‘Nog niet zo lang geleden’, vertelt een jonge melkveehouder me, ‘heerste er een virus onder een aantal pasgeboren kalveren in mijn schuur.’ De dieren waren aan de diarree en dood door uitdroging was een reëel gevaar. Dagelijks was hij uren in de stal te vinden om de kalfjes er doorheen te helpen. Op een avond tijdens die intensieve periode kreeg hij op televisie te horen dat veehouders geen hart hebben voor hun dieren. ‘Ik heb mezelf helemaal op zitten vreten. Ik was zó boos.’

Er is frustratie en onbegrip. Verreweg de meeste mensen die enthousiast zijn over de terugkeer van de wolf, wordt me steeds weer voorgehouden, krijgen nooit met het dier te maken en kunnen zich geen voorstelling maken van de impact ervan. In de steden zijn ze blij dat er wolven in Nederland leven, wordt er geredeneerd, maar dat komt omdat ze er daar niets van te vrezen hebben. Zijn mijn dieren heelhuids de nacht doorgekomen? Kan ik mijn hond nog uitlaten in het bos waar ik al jaren kom? Die vertwijfelde vragen hoeven zij zichzelf niet te stellen.

Er is ook veel wantrouwen. Er zijn in Nederland mensen, krijg ik meermaals te horen, die jagers en veehouders het liefst ziet verdwijnen. Ze beschikken over voldoende geld en advocaten en procederen om de haverklap om veranderingen tegen te houden. Zo drukken ze hun eigen agenda erdoor en uiteindelijk sta je er machteloos tegenover.

Op dit soort momenten vliegt het me aan. Het is een utopie om te menen dat we de boel bij elkaar zouden kunnen krijgen, somber ik. Het wantrouwen jegens elkaar en jegens het functioneren van de rechtstaat waarin we leven is te diep, het wederzijds onbegrip te groot. De verschillen in dit land zijn onoverbrugbaar. Ook aandacht gaat ons niet redden.

En toch. Eén van de laatste ontmoetingen heb ik met een jongen die werkzaam is in de veehouderij. Zonder dit project had ik hem – en hij is niet de enige trouwens – waarschijnlijk nooit ontmoet. Daarvoor verschillen onze levens te zeer. Hij vindt het moeilijk te begrijpen dat ik enthousiast ben over de terugkeer van wolven op de grond die we delen. Toch waardeert hij het gesprek en met name dat ik laat zien ook oog te hebben voor de worstelingen die ze hier doormaken.

‘Moedeloos werd ik ervan toen een wolf binnen ons wolfwerend raster bleek te zijn geweest’, vertelt hij me. ‘Je denkt er alles aan te hebben gedaan om je dieren te beschermen en dan is het nog niet genoeg.’ Desondanks wil hij niet aan de kant van de schreeuwers gaan staan. ‘Een grote bek hebben is gemakkelijk, maar het is moeilijk en spannend om het in het midden te blijven staan.’ ‘Ondanks de verschillen die er tussen ons bestaan’, zegt hij vlak voor ik de deur uitloop, ‘hebben wij elkaar toch daar ergens, in dat midden, kunnen vinden.’ Hij voegt eraan toe: ‘Het is eigenlijk jammer dat het er zo weinig van komt dit soort gesprekken te voeren. We moeten er toch samen zien uit te komen in dit land.’

Op de fiets terug naar huis besef ik: wat prachtig eigenlijk, deze zinnen. Eenvoudig is het allemaal niet, dat samenleven met wolven en met elkaar. Het is heel verleidelijk pessimistisch te worden en mee te gaan in de polariserende tendensen van onze samenleving. Aandachtig aanwezig zijn bij anderen kan je echter ineens doen beseffen dat je beperkte blik en verstarde gedachten van buitenaf opengebrosen zijn.

RESTJES

Wolven hoeven ook niet uit Nederland verdreven te worden; in de uitgestrekte bossen van de Veluwe is er plek voor ze en kunnen ze bovendien een ecologisch zinvolle functie vervullen. **Daarbuiten moeten wolven die zich (ondanks preventiemaatregelen) aan vee vergrijpen, kunnen worden bejaagd. Mensen die daar faliekant op tegen zijn, menen ze, hebben geen [...].**

Sommigen gaan een stap verder. ‘Het lijkt erop dat de mens het onderspit begint te delven in ons land. Natuur // wel op alsof de mens niets meer mag en de natuur het voor het zeggen heeft in ons land.’ [Aansluitend: dat boeren hun beroep niet meer kunnen uitoefenen.]

Niet alleen deze veiligheden staan op het spel, ook de mogelijkheid om ‘gewoon’ te kunnen recreëren.

[Bevreesd was ik eigenlijk nooit, maar de laatste keer dat ik ‘in het veld’ was, keek ik vaker om me heen. Het is vooral de invloed van deze gesprekken. ‘We beseffen onvoldoende *hoe* krachtig dit dier is’, hoorde ik steeds. Is dit nu een voorbeeld van hoe besmettelijk angst is? Of ben ik steeds naïef geweest?]

[Weer een ander noemt GW3694f een ‘loeder’, maar meent tegelijkertijd dat we de wolf als ‘schepsel’ moeten beschouwen.]

Anderen maken duidelijk dat ze wolven, ondanks alles, prachtige dieren vinden. ‘Ik zou dolgraag eens wolven willen zien’, merkt iemand op. ‘Als kind zocht ik op de heide naar adders, keek ik graag naar wilde zwijnen. Hopelijk kom ik nog eens een wolf tegen.’ Als iemand die ook van jongs af aan gegrepen is door ..., voel ik dit helemaal mee.

De zorg die in **verschillende gedaanten naar voren komt, is dat boeren het – wat ze ook proberen – eigenlijk nooit goed doen. ‘Eerst krijg je te horen dat je dieren veel te veel binnen staan en moeten ze buiten lopen. Nu ontstaat er een tegenbeweging die je vertelt dat je, vanwege de wolf, maar beter weer binnen kunt plaatsen.’**

Het is het verhaal van een sector ...

[Op bepaalde stukken van de Veluwe is er wat hem betreft ruimte voor de wolf, maar ook daar is hij niet onverdeeld enthousiast over, aangezien hij meeleeft met de zwijnen, reeën en herten die gegrepen zullen worden.]

Faunabescherming

['Iedereen die enthousiast is over de terugkeer van de wolf, is bij deze van harte uitgenodigd om mee te helpen.']

- Dat er met hen nog wel te praten valt, maar dat er veel in de regio zijn die veel rechtlijner en gefrustreerder zijn.

- Dat er heel veel wappies rondlopen in Nederland rondlopen met veel te romantische ideeën over wolven (en natuur in het algemeen). Ze hebben geen idee en met hen valt eigenlijk niet te praten.

-